

RICHARD DAWKINS

Az Ördög Káplánja

Válogatott tanulmányok

válogatást szerkesztette

LATHA MENON

VINCE KIADÓ

A mű eredeti címe:

A Devil's Chaplain. Selected Essays by Richard Dawkins.

2003 (Boston: Houghton Mifflin)

Edited by Latha Menon

Copyright © 2003 by Richard Dawkins

A fordítás a Weidenfeld & Nicolson (London)

2003. évi kiadása alapján készült

Fordította: Angster László 2005

Kiadta 2005-ben a Vince Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja (1027 Budapest, Margit körút 64/b) A kiadásért a Vince Kiadó igazgatója felel

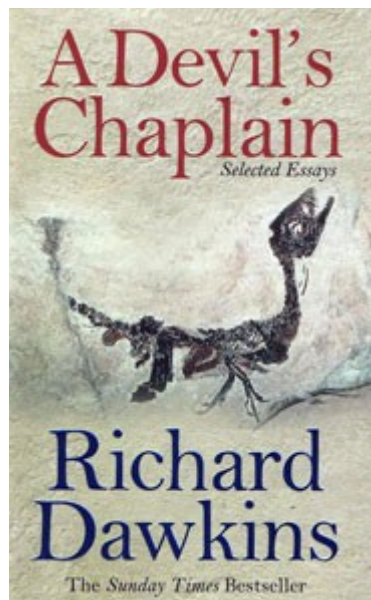
Felelős szerkesztő: dr. Pesthy Gábor Nyomdai előkészítés: CAD Bt. A borítót Ghost eredeti

tervének felhasználásával Kálmán Tünde készítette A borítón lévő kép © REX/Sipa

(Photo:Olympia) A szerző fotója a hátsó borítón Lalla Ward felvétele Nyomta és kötötte: Kaloprint

Nyomda Kft., Kalocsa

ISBN 963 9552 48 8

Dolly és a fafejűek

Először a *The Independent*, 1997. március 8-i számában jelent meg.

Egy szenzációt, mint például a klónozott bárány, Dolly megszületésének hírére, mindig izgatott és intenzív sajtóérdeklődés vesz körül. Az újságok rovatvezetői sorra kinyilvánítják véleményüket, komolyan vagy humorosan, néha intelligensen. A rádiós és televíziós producerek megragadják a telefont, és a morális és jogi vonatkozások taglalására különféle szakértői csoportokat állítanak össze. E csoportokban résztvevők egy része a tudományhoz ért, mint ahogy ez helyes és elvárható. Ugyanígy helyénvaló az erkölcs- és jogfilozófusok részvétele is. Mindkét fajta szakértőt saját jogukon hívják meg a stúdiókba, mivel már eddig is számot adtak szaktudásukról vagy okos gondolataikról és világos beszédükről. A köztük lezajló viták általában érdekesek és felvillanyozóak.

Ugyanez már nem mondható el a stúdióvendégek harmadik, kötelezően meghívott fajtájáról: a vallási lobbiról. Vagy inkább lobbikról kellene beszélni, mert hiszen minden vallás képviselve kell hogy legyen. Ez aztán a sokszorosára növeli a stúdióban lévő emberek számát, ami nagy idővesztést vagy inkább időpazarlást jelent.

Jó modorom tiltja, hogy neveket említsek, de a bámulatos Dolly népszerűségének csúcán én is részt vettem egy-két klónozásról szóló rádióadásban és televíziós vitában, prominens vallási vezetőkkel együtt: az eredmény nem volt éppen épületes. E szószólók egyik kiválósága, aki nemrég vált a Lordok Házának tagjává, rögtön azzal indított, hogy a stúdióban nem volt hajlandó kezét fogni a nőekkel, láthatóan azért, mert félt, hogy esetleg menstruálnak vagy más módon „tisztátalanok”. E nők sokkal elnézőbbek voltak e sértéssel szemben, mint én lettem volna; kötelezően megadták a vallási előítéleteknek kijáró tiszteletet, amit persze másfajta előítéletek már nem kaptak volna meg. A beszélgetés folyamán az elnöki székben ülő nő, aki igen tiszteletteljesen viselkedett e szakállas patriarchával szemben, megkérte őt, hogy fejtse ki érthetően, milyen károkat okozhat a klónozás. Erre ő azt válaszolta, hogy az atombomba is kártékony volt. Való igaz, ez vitán felül áll. De nem úgy volt, hogy a klónozásról fogunk beszélni?

Vajon azért terelte a beszélgetést az atombombára, mert a fizikához jobban értett, mint a biológiához? Szó sincs róla. Néhány magabiztos sületlenség után – mint például, hogy Einstein kettévágta az atomot – figyelmét a bölcsmáris a történelemre irányította. Sokatmondóan jegyezte meg, hogy mivel Isten hat napig dolgozott, és a hetedik napon megpihent, a tudósoknak is illene tudniuk, hogy mikor kell megállni. Ha most valóban úgy hitte, hogy a világot hat nap alatt teremtették, akkor tudatlansága elegendő ok, hogy ne vegyük komolyan. Ha viszont – ahogy azt az elnöknő jószándékúan sugalmazta – csak egy allegóriát alkalmazott, akkor ez meglehetősen

silány allegória volt. Az életben van, amikor meg kell állni, és van, amikor tovább kell menni. A trükk az, hogy eldöntsük: mikor kell megállni. Az allegória, hogy Isten megpihent a hetedik napon, nem mondja el önmagában, hogy egy adott esetben mikor jött el az ideje annak, hogy megállj-t mondjunk. A teremtés hat napja mint allegória, önmagában üres. Mint történelem, hamis. Akkor hát, miért hozta föl?

Egy másik vallás képviselője őszintén zavarodott benyomást keltett. Hangot adott annak az általános félelemnek, hogy egy emberi klónnak nem lenne személyisége. Nem lenne teljes, önálló ember, hanem pusztán egy lélektelen automata. Mikor figyelmeztettem rá, hogy ezek a szavak sértőek lehetnek az egyetétjű ikrekre nézve, azt válaszolta, hogy az egyetétjű ikrek egészen más tészta. De miért?

Egy másik beszélgetés során, ezúttal a rádióban, egy másik vallási vezető éppilyen zavarba jött az egyetétjű ikrek említése kapcsán. Ő is „teológiai alapon” tartott attól, hogy a klón nem lenne önálló ember, így aztán nem lenne „méltósága” sem. Gyorsan elmondtam neki azt a vitathatatlan tudományos tényt, hogy az egyetétjű ikrek egymás klónjai, és ugyanúgy azonosak a génjeik, mint ahogyan Dolly esetében, a különbség csupán annyi, hogy Dolly egy nála idősebb birkának a klónja. Valóban azt akarta volna mondani, hogy az egyetétjű ikrek (mindnyájan ismerünk ilyeneket) híjával vannak a méltóságnak és az önálló személyiségnek? Az ikeranalógiát meglehetősen furcsa megokolással utasította vissza. Mint mondta, ő nagyon erősen hisz abban, hogy a nevelés hatása sokkal erősebb, mint a természeté. És épp a nevelés az, ami az egyetétjű ikreket külön egyéniségekké teszi. Ha megnézünk egy ikerpárt, fejezte be diadalmasan, észrevehetjük, hogy szemmel láthatóan is különböznek valamennyire.

Nos, hát valóban. És ha egy klónpár között mondjuk ötven év van, nem lenne rájuk nézve még inkább igaz, hogy a neveltetésük különböző? Nem épp most rúgott egy nagy öngólt? Egyszerűen nem értette meg, hogy mit akarok ezzel mondani – de hát nem is azért választották be ebbe a társaságba, mert gyorsan forog az agya. Nem szeretek kíméletlen lenni, de ezek után azt javasoltam a rádiós és televíziós producereknek, hogy ne elégedjenek meg annyival, ha valaki egy adott „hagyomány”, „hit” vagy „közösség” szószólója. Jó lenne minimális IQ-t is megkívánni tőle.

A vallási lobbik, a „hagyományok” és „közösségek” szószólói nemcsak a médiában, hanem a tekintélyes bizottságokban, a kormányzatban és az iskolákban is előnyt élveznek. Véleményüket mindig kikérik, és a parlamenti bizottságok is eltúlzott „tisztelettel” hallgatják meg őket. Biztosak lehetünk abban, hogy amikor egy olyan testületet állítanak össze, amely a klónozással vagy bármilyen más reprodukív technológia alkalmazásával kapcsolatos politika kialakításához ad tanácsokat, a vallási lobbik igen erőteljesen képviselve lesznek. A vallási szószólók és szószólónők olyan hatalom és befolyás birtokában vannak, amit másoknak saját képességeik és

szakértelmük révén kell megszerezniük. Vajon mi indokolhatja ezt?

Vajon miért teszi magáévá társadalmunk ilyen alázatosan azt a kényelmes álláspontot, hogy a vallási nézeteket automatikusan, kérdések nélkül kell elfogadnunk? Ha azt akarom, hogy politikai, tudományos vagy művészi álláspontomat tiszteljék, viták során kell kivívnom ezt a tiszteletet, érveléssel, indoklással, ékesszólással és megfelelő tudással. Meg kell tudni cáfolnom az ellenérveket is. De ha nézeteim a vallásom részét képezik, a kritizálóknak tiszteletteljesen odébb kell osonniuk vagy vállalniuk kell a társadalom többségének megbotránkozását. De miért állnak a vallási nézetek mindenek fölött? Miért kell tisztelnünk ezeket csupán azért, mert vallásiak?

Meg aztán, miként döntjük el, hogy a sok, egymásnak kölcsönösen ellentmondó vallás közül melyiket illeti ez a feltétel nélküli tisztelet, ez a meg nem érdemelt befolyás? Ha meghívunk egy keresztény szónokot egy televíziós stúdióba vagy egy tanácsadó testületbe, vajon ez katolikus legyen-e vagy protestáns; vagy mindkettőt meg kell hívnunk, hogy igazságosak legyünk? (Észak-Írországnak ez a különbség meglehetősen fontos, olyannyira, hogy még egy gyilkosságnak is legitim okául szolgál.) Ha zsidókról és muzulmánokról van szó, meg kell hívnunk egy ortodoxot és egy reformert, egy síitát és egy szunnitát is? És mi legyen a holdkórosokkal, a szcientológusokkal és a druidákkal?

A társadalom, számomra teljesen érthetetlen okból, elfogadja, hogy a szülőknek automatikusan joguk van a saját vallási meggyőződésükben felnevelni gyerekeiket, és eltiltani őket mondjuk a biológiaórától, ha az evolúciót tanítják. Azon mindenki felháborodna, ha a szülők azért tiltanák el a gyerekeiket a művészettörténet-órától, mert ott olyan művészekről is tanulnak, akik nem felelnek meg a szülők ízlésvilágának. Bárgyú módon bólintunk, ha egy diák azt mondja: „a vallásom nem engedi, hogy a kitézött napon tegyem le a záróvizsgáimat, és nem számít, hogy milyen kényelmetlenségek árán, de tűzzenek ki egy másik vizsganapot is nekem”. Számomra nem világos, hogy miért kezelünk egy ilyen esetet több megértéssel, mint mondjuk azt, hogy „nem tudok ezen a napon vizsgázni, mert akkor lesz a kosármeccsem (vagy az anyám születésnapja)”. A vallásos indokok ilyen kivételezett kezelése háború idején éri el a tetőpontját. Egy őszinte és intelligens egyén, aki pacifizmusát mélyen átgondolt morálfilozófiai érvekkel támasztja alá, aligha kapja meg a „lelkiismereti okokból felmentett” státusát. De ha egy olyan vallásban született, amelynek az előírásai tiltják a fegyverforgatást, már semmilyen más érve nincs szüksége. Pontosan ez az a vallás iránti megkérdőjelezhetetlen tisztelet, amelynek következtében a társadalom tagjai egymásnak adják a kilincset vallási vezetőik ajtajánál, ha egy klónozáshoz hasonló kérdés merül fel. Pedig inkább azokhoz kellene fordulnunk, akik érvekkel igazolják, hogy megérdemlik a figyelmünket.